DOI : https://doi.org/10.5281/zenodo.17552318

ମୂଳ ପ୍ରବନ୍ଧ

ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ଦୁଇ ଦଶକରେ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରବନ୍ଧ

ପରୀକ୍ଷିତ ଭୋଇ

ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର :

ଏକବିଂଶ ଶତକର ଦୁଇ ଦଶକରେ ଯୁଗ ଚେତନା ସହିତ ବକ୍ତବ୍ୟଶୈଳୀ ଓ ବିଷୟ ଚୟନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପ୍ରବନ୍ଧ ସାହିତ୍ୟ ପାଇଁ ଶୁଭଙ୍କର ସମ୍ବାଦ । ଏହି ଦୁଇ ଦଶକରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଉପସ୍ଥାପନାରେ କ୍ଳିଷ୍ଟତା ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ଲେଖକଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ରହିଛି । ତେଣୁ ଏହି ଶତକରେ ପାଠକ ଓ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ମଣିଷର ଚିନ୍ତାଧାରା, ଜଗତୀକରଣ, ଅତ୍ୟାଧୁନିକତାର ଶିଳ୍ପାୟନ, ବୈଜ୍ଞାନିକ ଚିନ୍ତନ, ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ବିଚ୍ଛେଦ ଭାବବୋଧ ଇତ୍ୟାଦି ଏ ଯୁଗର ପ୍ରବନ୍ଧକୁ କରିଛି ସରଳ ସତ୍ୟ ପ୍ରିୟତା ଓ ମୁକ୍ତ ବିଚାର । ଗଣତନ୍ତ୍ର, ମାନବିକ ଅଧିକାର, ସମାଜକରଣ, ନୂତନ ମୂଲ୍ୟବୋଧ, ଜାତିପ୍ରଥା ଓ ବଞ୍ଚିବାର ଶୈଳୀ ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଏହି ଦୁଇ ଦଶକର ସାହିତ୍ୟକୁ ଏକ ନୂତନ ରୂପ ପ୍ରଦାନ କରିଛି । ସାଧାରଣତଃ ଲେଖକଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ବଳରେ ଭାଷା ସରଳ, ଜ୍ଞାନଦୀପ୍ତ, ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ବିଜ୍ଞତା ଏବଂ ପାଠକର ଚିନ୍ତାଧାରାର ସ୍ୱଚ୍ଛତା ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ପରିସ୍ଫୁଟ ହୋଇଛି ।

ପ୍ରମୁଖ ଶବ୍ଦାବଳୀ :

ବିଜ୍ଞାନ, ସମାଜ, ରାଜନୀତି, କ୍ଷୋଭପ୍ରକାଶ, ମୌଳବାଦ, ବଞ୍ଚିବା,ବିମୁଦ୍ରାୟନ, ସାମ୍ୟବାଦ, ଗବାକ୍ଷ, ପ୍ରଯୁକ୍ତି ।

ଉପକ୍ରମ :

ଦୀର୍ଘକାଳ ପରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଜଟିଳତା ଭିତରୁ ମୁକୁଳି ସରସ ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ମାର୍ମିକ ଆଡ଼କୁ ଗତି କରିଛି। ଏକବିଂଶ ଶତକ ପ୍ରଥମ ଦୁଇ ଦଶକର ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକରେ କେବଳ ରହିଛି ମଣିଷର ଚିନ୍ତା ଓ ଚେତନା । ଏହି ଚିନ୍ତା ଚେତନା ବ୍ୟକ୍ତିର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଠାରୁ ବିଚ୍ଛେଦ ହୋଇ ପୁଣି କେନ୍ଦ୍ରକୁ ଫେରି ପାରୁନାହିଁ । ତେଣୁ ପାଠକର ଦିଗବଳୟ ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଅନେକ ପ୍ରସାରିତ । ଓଡ଼ିଶା ଓ ଭାରତର ଭୌଗଳିକ ସୀମାର ସରହଦକୁ ପାରିହୋଇ ପାଖରେ ଥିବା ବୃହତ୍ ବିଶ୍ୱରେ ପରିଚୟ ଦେବାର ଗୌରବ ମୂଳତବି ଦାବି କରେ । ଗୋଟିଏ ଅର୍ଥରେ ଆମେ କହିପାରିବା ଚଳିତ ଶତାବ୍ଦୀରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ବିଶ୍ୱଚେତନା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ଅର୍ଥାତ୍ ଆଜିର ପ୍ରବନ୍ଧ ବାସ୍ତବିକ ଜୀବନର ରହସ୍ୟ କଥା ଉନ୍ମୋଚନ କରେ । ଏଣୁ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଦର୍ଶନ ଓ ବିଜ୍ଞାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ବିଷୟରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖାଯାଇଛି । ସାମ୍ୟବାଦୀ ଶାସନର ପତନ, ସମାନତା, ମୁକ୍ତ ଅର୍ଥନୀତି, ବଜାରର ଶକ୍ତି ନିୟନ୍ତ୍ରଣ, ବିମୁଦ୍ରାୟନ ଓ ସାଧାରଣ ମଣିଷ ଭାଗ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ଭଳି ଅନେକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟ ପ୍ରବନ୍ଧର ପ୍ରତିକୂଳତା ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିଛି ।

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ଅନ୍‌ଲାଇନରେ ପଢିବାପାଇଁ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତୁ

Quick Response Code:	Available online at : https://pracheenews.com/
	DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.17552318 Article No - BPP00342

ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ସହଦେବ ସାହୁ ଦେଶ ଅଗ୍ରଗତି, ମାନବିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଓ ବିଜ୍ଞାନର ବ୍ୟବହାରକୁ ନେଇ ସୁନ୍ଦର ସରସ ଭାବରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନା କରନ୍ତି । ତାଙ୍କର 'ବିଜ୍ଞାନ ଓ ସମାଜ' ପ୍ରବନ୍ଧ ପୁସ୍ତକରେ ସ୍ଥାନିତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରବନ୍ଧର ସତ୍ୟତା ହେଉଛି ଏକବିଂଶ ଶତକର ଚିନ୍ତାଧାରା । ବିଜ୍ଞାନର ସତ୍ୟକୁ ସାହିତ୍ୟିକ ଭାବାଦେଶ ଏବଂ ସାହିତ୍ୟିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧରେ ରସାଣିତ କରିବାରେ ସେ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ

ଯୋଗାଯୋଗ : ଡକ୍ଟର ପରୀକ୍ଷିତ ଭୋଇ,
ସହକାରୀ ପ୍ରଫେସର , ଓଡ଼ିଆ ଓ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟ ବିଭାଗ,
ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ସମ୍ବଲପୁର
E-mail.ID : parikhitabhoi@gmail.com
ORCID ID : https://orcid.org/0009-0004-6261-6019

This is an open access journal, and articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial Share Alike 4.0 License, which allows others to remix, tweak, and build upon the work non commercially, as long as appropriate credit is given and the new creations are licensed under the identical terms.

For reprints contact: *pracheepatrika@rediffmail.com*

ପ୍ରାପ୍ତି	ସମୀକ୍ଷିତ	ଗୃହୀତ	ପ୍ରକାଶିତ
୪.୦୭.୨୦୨୫	୧୧.୦୮.୨୦୨୫	୨୫.୦୯.୨୦୨୫	୧.୧୦.୨୦୨୫

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ କିପରି ଉଦ୍ଧୃତ କରିବେ : ଭୋଇ, ପରିକ୍ଷିତ; ୨୦୨୫। ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ଦୁଇ ଦଶକରେ ଓଡିଆ ପ୍ରବନ୍ଧ। ବାସ୍ତବତାର ପରିପ୍ରକାଶ ପ୍ରାଚୀ। ଭାଗ :୧୧, ସଂଖ୍ୟା : ଛ ; ପୃଷ୍ଠା :୯-୧୫।

। ବିଜ୍ଞାନର ଉପଯୋଗିତା ଓ ଏହାର ବ୍ୟବହାରିକ ଦିଗ ପ୍ରତି ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ସଚେତନଶୀଳ । ବିଶ୍ୱଜଗତର ରହସ୍ୟମୟତା ନିଜ ନିଜ ଭାବନାର ଉନ୍ମେଷ, ବିଜ୍ଞାନର ଅପୂର୍ବ ଉନ୍ନତି ଓ ଏସବୁର ମାନବ ସମାଜ ପ୍ରତି ଉପକାରିତା ଓ ଅପକାରିତା ବିଷୟରେ ପ୍ରାବନ୍ଧିକଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧ ଗୁଡ଼ିକର ଯୁକ୍ତିମାନ ରହିଛି । ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ସାଂପ୍ରତିକ ଦୁର୍ନୀତି; ପ୍ରଶାସନିକ ଓ ରାଜନୈତିକ ହସ୍ତକ୍ଷେପ ସର୍ବୋପରି ଶିକ୍ଷାବ୍ୟବସ୍ଥା ଓ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଜୀବନରେ ବ୍ୟାପକ ବିଶୃଙ୍ଖଳାକୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧ ଗୁଡ଼ିକରେ ଗଭୀର କ୍ଷୋଭପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ।

'ସାହିତ୍ୟ ଓ ସମାଜବାଦ', 'ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ଓ ଅର୍ଥନୀତି', 'ସମାଜ ଓ ଜୀବନ', 'ନାନା ରୂପେ ନାରୀ', 'ସମାଜ ଓ ସଂପ୍ରତି' ଭଳି ପ୍ରବନ୍ଧ ଗ୍ରନ୍ଥର ସ୍ରଷ୍ଟା ହେଉଛନ୍ତି ବାସୁଦେବ ସାହୁ (ଅର୍ଥନୀତି) । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ ସେ ଜଣେ ଆଗ ଧାଡ଼ିର ପ୍ରାବନ୍ଧିକ, ତାଙ୍କର ପ୍ରବନ୍ଧ ଗୁଡ଼ିକ ସାଂପ୍ରତିକ ଜୀବନ ଜିଜ୍ଞାସାକୁ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିଛି । ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଜୀବନର ଅବବୋଧର ଧାରଣାକୁ ତୀବ୍ରତର କରିବାରେ ପଛାଇ ନାହାନ୍ତି । ଶାରୀରିକ ଶ୍ରମଠାରୁ ମାନସିକ ଶ୍ରମକୁ ଅଧିକ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦେବା ଅଧୁନାତନ ସଂସ୍କୃତିର ଏକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ଲେଖକ ମାନବିକତା ଓ ବ୍ୟକ୍ତିସତ୍ତାର କଥା କହିବା ବେଳକୁ ସମାଜର କଥାକୁ ବଖାଣିଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ସମାଜ, ସାହିତ୍ୟ ଓ ଅର୍ଥନୀତିକୁ ନେଇ ତାଙ୍କର ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ସମନ୍ୱୟ ରକ୍ଷା କରିଛି । ଅନ୍ୟ ପଟରେ କଳା ଓ ବିଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସୂକ୍ଷ୍ମ ପ୍ରଭେଦ ସୂଚାଇଦେବା ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ହେବ ବୋଲି ପ୍ରାବନ୍ଧିକଙ୍କ ଧାରଣା । କାରଣ ବିଜ୍ଞାନ ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରଣୟନ ଓ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିପାରେ । ଏପରି କି ବର୍ତ୍ତମାନର ବିମୁଦ୍ରୀକରଣ ବିଷୟରେ ଗଭୀର ଚିନ୍ତାଶୀଳ ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । "ବିମୁଦ୍ରାୟନ କଳାଧନ ବନ୍ଦ କରିବାରେ ବିଶେଷ ବାଧା ସୃଷ୍ଟି କରିବ ନାହିଁ । ଏହାର ପ୍ରଭାବ ସାମୟିକ କାରଣ କଳା ଧନର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଂଶ ଏ ବାଟ ଆକାରରେ ଥାଏ । ମୁଖ୍ୟାଂଶ ଜମିବାଡ଼ି, ସୁନା ରୂପାରେ ଥାଏ । ଏହା ଦ୍ୱାରା ରାଜନୈତିକ ଫାଇଦା ଉଠାଇବାର ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଛି । ସାଧାରଣ ଖଟିଖିଆ କ୍ଷୁଦ୍ର ବ୍ୟବସାୟୀ ଓ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ବିଶେଷତଃ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳ ଲୋକେ ହଇରାଣ ହେଉଛନ୍ତି ।" (ବାସୁଦେବ ସାହୁ, ସମାଜ, ୮-୧୯-୨୦୧୬)

'ଏକ ବିଚାର ବିହୀନ ଶତାବ୍ଦୀ', 'ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ଓ ଭାରତୀୟ ରାଷ୍ଟ୍ର', 'ସାମାଜିକ ବୈଷମ୍ୟ', 'ଦଳିତ ରାଜନୀତି ଓ ଶୁଦ୍ର ସଂସ୍କୃତି', 'ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମରୁ ନବ ବ୍ରାହ୍ମଣବାଦ', 'ନାରୀର ଦାସତ୍ୱ ଓ ମୁକ୍ତି', 'ଭାରତୀୟ ରାଷ୍ଟ୍ରର ଦୁର୍ଗତି', 'ଜଳର ଭବିଷ୍ୟତ' ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରବନ୍ଧ ସାହିତ୍ୟକୁ ନୂତନ ଏକ ପନ୍ଥା ଦେଖାଇବାରେ ସକ୍ଷମ ହୋଇଛି । ଏହା ହିଁ ହେଉଛି ତାଙ୍କର ନମ୍ର ଓ ନିରହଂକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ନିବିଡ଼ ପରିଚୟ । ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ହିନ୍ଦୀ ରଚନା ପାଇଁ ୧୯୯୯ରେ ବିହାର ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ଏକଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ପୁରସ୍କାରକୁ ସେ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି ଦେଇଥିଲେ । ବିଶେଷତଃ ସରକାରଙ୍କ ନୀତି ଉପରେ ଆଧାରିତ ପ୍ରବନ୍ଧ ବହୁ ଉଚ୍ଚକୋଟିର ଭାବକୁ ପରିପ୍ରକାଶ କରିପାରିଛି ।

ଅଧ୍ୟାପକ ବିଶ୍ୱରଞ୍ଜନ 'ସମ୍ବାଦ', 'ସମୟ' ଖବର କାଗଜରେ ସ୍ତମ୍ଭକାର ଭାବରେ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ତାଙ୍କର ଦୈନିକ ଖବର କାଗଜରେ ବାହାରିଥିବା ପ୍ରବନ୍ଧ ସବୁକୁ ଏକତ୍ରୀତ କରି ପ୍ରବନ୍ଧ ଗ୍ରନ୍ଥ ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିବା 'ପଦ୍ମାବତୀର ପ୍ରଶ୍ନ' ଓ 'ସମୟର ସ୍ୱର' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସ୍ଥାନିତ ପ୍ରବନ୍ଧ ଗୁଡ଼ିକ ବେଶ୍ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରଶଂସିତ । 'ପରମାଣରୁ ପିଆଜ', 'ଧନ୍ୟ ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର', 'ଧନ୍ୟ ଏ ରାଜ୍ୟ', 'ବନ୍ଦେ ମାତରମ୍', 'ଲଳିତାଙ୍କ ପଣତକାନିରେ ଲୋକତନ୍ତ୍ର', 'ବାବୁମାନେ ଏଥର ପଦାକୁ ଆସ ପରଦା ଖୋଲ' ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରବନ୍ଧ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ଞାନଦୀପ୍ତ ଓ ଯୁକ୍ତିସିଦ୍ଧ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଯେହେତୁ ଦୈନିକ ଖବର କାଗଜରେ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା, ତେଣୁ ମନନଶୀଳତାର ଧର୍ମ ବହନ କରିଛି । ଏହାକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରବନ୍ଧର ଗୋଟିଏ ମୌଳିକ ଦିଗ କୁହାଯାଇପାରେ । ଏଭଳି ପ୍ରବନ୍ଧର ଗଠନ ଅଧ୍ୟାପକ ବିଶ୍ୱରଞ୍ଜନଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକରେ ଅନେକାଂଶରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । 'ଦୀର୍ଘ ଦିନର ଅପେକ୍ଷା', 'ଦୀର୍ଘ ଶ୍ୱାସରେ ଉପେକ୍ଷା', 'ଦୃଶ୍ୟ ବିପରୀତ', 'ଆମ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ଚାଲି ଓ ଚଳଣି', 'ଲୋକେ ଆଉ ଅନ୍ଧାରରେ ନାହାନ୍ତି', 'ଶାସନର ସମବାହୁ ତ୍ରିଭୁଜ', 'ଆମ ଶିକ୍ଷା ଓ ସଂସ୍କୃତି ବ୍ୟଥା' ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରାବନ୍ଧିକଙ୍କୁ ମୌଳିକ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ତଥା ଜଣେ ସଚ୍ଚୋଟ ବ୍ୟକ୍ତିର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରେ । ଈଶ୍ୱରୀୟ କରୁଣା, ଶୁଭାକାଂକ୍ଷୀ, ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କ ସ୍ନେହାଶୀର୍ବାଦ ଏବଂ ପାଠକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ଗୁଡ଼ିକ ଆହୁରି ଦୀପ୍ତିମନ୍ତ । ତତ୍‌କାଳୀନ ଘଟଣା ଓ ସମସ୍ୟା ଆଧାରିତ ଏପରି ଅନେକ ଘଟଣା ଅଘଟଣା କଥାକୁ ଉନ୍ମୋଚନ କରିଛନ୍ତି ପ୍ରାବନ୍ଧିକ । ଏଗୁଡ଼ିକରେ ବ୍ୟକ୍ତିର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ବିକାଶ ଘଟିଥିବା କଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି ।

ଗୋଟିଏ ଦୃଶ୍ୟମୟ ଜଗତକୁ ନେଇ ମଣିଷ ମନର କଳ୍ପନା, ବିଚାର ଓ ବିଶ୍ୱାସ ରୂପ ଦେଇଥିବା ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ହେଉଛନ୍ତି ସୌଦାମିନୀ ନନ୍ଦ । ତାଙ୍କର 'ପ୍ରଶ୍ନାଙ୍କିତ', 'ରାହୁର ମୁକ୍ତି', 'ଶାପଗ୍ରସ୍ତ ଈଶ୍ୱର', 'ଜାତକ ଲଗ୍ନ', 'ନଟଭୈରବ', 'ଆତ୍ମାଦୀପ', 'ଶବ୍ଦ ସାଧନା' ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକରେ ଉପଲବ୍ଧି ଓ ବାସ୍ତବତାର ଚିତ୍ର ପ୍ରତିପାଦନ କରିଛନ୍ତି । 'ଓଲଟ ବୃକ୍ଷ ଓ ଲୋଟଣୀପାରା' ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଅବଶ୍ୟ ସତ୍ୟ ଆଉ ଦୃଶ୍ୟମୟ ବାସ୍ତବତାର ସଂଯୋଗ କେଉଁଠାରେ, ତାହାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚିତ୍ରକୁ ପ୍ରାବନ୍ଧିକଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧରୁ ବୁଝାପଡେ । ଜଳଜ୍ୟୋସ୍ନାର ମାୟାଲୋକରେ ଭରି ହୋଇଯାଇଥିବା ରଂଗିନି ଭାବସମ୍ମୋହର ନଟଛନ୍ଦ ଉଲ୍ଲସିତ ସୃଜନଗାନ ବୋଲି ସେ ତାଙ୍କର 'ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀର ପାହାନ୍ତି' 'ଅହଲ୍ୟାର ରାତ୍ରି', 'ବଜ୍ରଧରାର ଗାଥା', 'ତପସ୍ୱିନୀର ପତ୍ର' ଇତ୍ୟାଦି

ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଜୀବନ ସହିତ ମଣିଷର ଅବସ୍ଥା କିପରି ଜଡ଼ିତ ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ସୁଧୀ ପାଠକ ତାର ମାନ ଓ ସ୍ତରରେ ଏହାର ସତ୍ୟାସତ୍ୟ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱଜଡ଼ିତ ରହିବ ନାହିଁ ବୋଲି ପ୍ରାବନ୍ଧିକାଙ୍କର ଉଚ୍ଚାଙ୍ଗ ଭାବନା । ତାଙ୍କର ଆଉ କିଛି ପ୍ରବନ୍ଧ ଅଛି ଯେଉଁଥିରେ କି ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ ଘଟିଯାଇଥିବା ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱାତ୍ମକତା ପରିସ୍ଥିତି ଉପରେ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି । ପ୍ରାବନ୍ଧିକାଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ମୁଖ୍ୟତଃ ଶୂନ୍ୟ-ଦର୍ଶନରେ ସବୁ ଅସତ୍ କହି ଏକମାତ୍ର ଶୂନ୍ୟ ହିଁ ସତ୍‌ତତ୍ତ୍ୱ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । କାରଣ ପ୍ଲାଟୋନୀୟ ଦେଖାରେ ସଦୃଶ୍ୟ ଆଦର୍ଶ ଓ ଏକକ ପରାସତ୍ୟର ପ୍ରତିଭାସ, ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଏ ଦାର୍ଶନିକ ପ୍ରାବନ୍ଧିକଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ ରହିଛି ।

ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ରବୀନ୍ଦ୍ର ମୋହନ ସେନାପତି ଆମ ସମାଜର ଧରାଧରି ବାବୁମାନଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ତାଙ୍କର ଅଭିମତ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଭୁଲି ନାହାନ୍ତି । ଆମ ସମଜାରେ, ଆମ ଶାସନରେ ଏବେ ଧରାଧରି ବାବୁମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ବଢ଼ି ଚାଲିଛି । ପଦୋନ୍ନତି ବ୍ୟବସାୟ, ରାଜନୀତି, ଶିକ୍ଷା, ସାହିତ୍ୟ, କଳା, ଖବର କାଗଜ ସବୁର ଏଇ ଧରାଧରିର ପ୍ରବଳ ପ୍ରଭାବକୁ ସେ ତାଙ୍କର 'ନାନା ପ୍ରସଙ୍ଗ' ପ୍ରବନ୍ଧ ପୁସ୍ତକରେ 'ଧରାଧରିବାବୁ' ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ଆଉ କେତେକ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ସେ ତରୁଣ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ସାହାସୀ ଆତ୍ମମର୍ଯ୍ୟାଦାବନ୍ତ ହୋଇ ବଂଚିବାକୁ ଢ଼େର ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଛନ୍ତି । 'ଓଡ଼ିଶା ଗେଜେଟିୟର', 'ଓଡ଼ିଶାରେ ପଲ୍ଲୀ ପାଠାଗାର', 'ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରତ୍ନତାତ୍ତ୍ୱିକ କାର୍ଯ୍ୟ', 'କାମଳ ସାମ୍ବାଦିକତାର ନଗ୍ନରୂପ', 'ଡ଼ଙ୍ଗାର ମଣିଷ', 'ବିଲୁଆ ବିଚାର', 'ଉତ୍କଳ ଦିବସର ଅନୁଚିନ୍ତା', 'ମଠରେ ଖାଏ ଖଟରେ ସୁଏ' ଓ 'ଗଣମାଧ୍ୟମ ଓ ସମ୍ବାଦ' ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରବନ୍ଧରେ ମଣିଷର ଚିନ୍ତା ଓ ଚେତନାର ଗତି ବେଶ୍ ବ୍ୟାପକ ଭାବରେ ରହିଛି । ଏଗୁଡ଼ିକରୁ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ଯେ ସେ ଜୀବନରେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ବିପୁଳ ଅଭିଜ୍ଞତା ଅର୍ଜିଛନ୍ତି । ସାଧାରଣ ମଣିଷଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ନେତା, ସମାଜସେବୀ, ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାନା କିସମର ମଣିଷକୁ ସେ ଆପଣାର କର୍ମ ପରିସରରେ ଜାଣିବାର ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ପାଇଛନ୍ତି । ଏତଦ୍ ବ୍ୟତୀତ ତାଙ୍କର ବିଜ୍ଞାନ, ଅର୍ଥନୀତି, ଇତିହାସ, ସମାଜ ବିଜ୍ଞାନ, ପରିବେଶ ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରଭୃତିରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଜ୍ଞାନ ଏବଂ ସମକାଳୀନ ଜୀବନ ଓ ଜଗତକୁ ଦେଖିବାକୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରଖର ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ରହିଛି । ଏଭଳି ରଚନା ହେତୁରୁ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ରବୀନ୍ଦ୍ର ମୋହନ ସେନାପତି ଜଣେ ବୁଦ୍ଧିଦୀପ୍ତ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଭାବରେ ପରିଚୟ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି ।

ତତ୍‌କାଳୀନ ପରସ୍ଥିତିରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ ଓ ସାମାଜିକ ପରିସ୍ଥିତିର ଟଳମଳ କାରଣକୁ ଉନ୍ମୋଚନ କରି ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ରବି ନାରାୟଣ ସେନାପତି ଉଚିତ ପନ୍ଥା ତାଙ୍କର ପ୍ରବନ୍ଧ ଗୁଡ଼ିକରେ ଦେଖାଇ ଯାଇଛନ୍ତି । କଳା ଧନ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବ୍ୟକ୍ତି ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର କଥା ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି ତାଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧରେ । ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କର 'ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ସୀମାରେଖା ଏକ ବିଚାର ଆଲୋଚନା' ପ୍ରବନ୍ଧଟି ବେଶ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ମନେହୁଏ । ପ୍ରାବନ୍ଧିକମାନଙ୍କୁ କୌଣସି ବିଷୟରେ ଲେଖାଟିଏ ମାଡ଼ିଲେ ସେଥିପ୍ରତି ଯେଉଁ ସଚେତନତା ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ପଡ଼େ ସେ ଦିଗ ପ୍ରତି ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ରବି ନାରାୟଣ ସେନାପତି ବେଶୀ ସଚେତନତା ନ ରହି ସ୍ୱପ୍ନବୃତ୍ତିରେ ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକର କଳେବର ପୃଷ୍ଟ କରିଥାନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ସୂକ୍ଷ୍ମ ହେଲେ ମଧ ବ୍ୟଞ୍ଜନା ସୃଷ୍ଟି କରିପାରେ ।

ବୈଜ୍ଞାନିକ ଚିନ୍ତାଧାରା ଭାରତୀୟ ଚିନ୍ତାଧାରାର ପ୍ରତିକୂଳ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନର କେତୋଗୋଟି ତତ୍ତ୍ୱ ଭାରତୀୟ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ସହ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ନ ରହିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ସେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଚିନ୍ତାନାୟକ ହୁଅନ୍ତୁ ବା ପ୍ରାଚ୍ୟ, ଉଭୟଙ୍କ ପାଇଁ ହିଁ ବିଜ୍ଞାନ । ଏହା ସତ୍ୟ ଯେ, ବିଜ୍ଞାନ ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟିର ଉନ୍ମେଷ ହୋଇଥାଏ । ବହୁ ବର୍ଷ ଧରି ଆମେ ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତି ଲିଖନକୁ ବାରମ୍ବାର ପଠନ କରି ସତ୍ୟ ବୋଲି ଏକ ପ୍ରକାର ମାନି ଆସିଛୁ । ଅପର ପକ୍ଷରେ ବିଜ୍ଞାନ ବିଭିନ୍ନ ତତ୍ତ୍ୱ ମତବାଦ ଓ ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ପରୀକ୍ଷା ନିରୀକ୍ଷା କରି ଅନେକ ଗ୍ରହଣୀୟ ସତ୍ୟର ଅବଧାରଣା କରିପାରିଛି । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନ ଓ ପ୍ରାଚ୍ୟର ବିଜ୍ଞାନ କୌଶଳକୁ ନେଇ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଶିଶିଭୂଷଣ ରଥ ଅନେକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରବନ୍ଧ ସୃଷ୍ଟି କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନେକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରବନ୍ଧ ସୃଷ୍ଟି ହେବାରେ ଲାଗିଛି, ସେଥିରୁ ବିଭିନ୍ନ ଧରଣର ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରବନ୍ଧ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଶଶୀଭୂଷଣ ରଥ । ଦିନେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ହାତଗଣତି କେତେଜଣ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖୁଥିଲେ । ଆଜି ଅନେକ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖି ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ଲୋକପ୍ରିୟ କରିବା ପାଇଁ ଅଙ୍ଗୀକାରବଦ୍ଧ । ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଶଶିଭୂଷଣ ରଥଙ୍କ 'ବିଜ୍ଞାନ ମଣିଷ', 'ପ୍ରକୃତିର ଗତି', 'ସଂଶ୍ଳେଷଣାତ୍ମକ ଚିନ୍ତାଧାରା', 'ନିତ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ତଥ୍ୟରୂପ', 'ବିଜ୍ଞାନର ଉପଲବ୍ଧୀ' ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ଓ 'ବିଜ୍ଞାନ ଦୃଶ୍ୟପଟ' ପୁସ୍ତକରେ ସ୍ଥାନୀତ ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ଆଗ୍ରହୀ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଅନେକ ଉତ୍ସାହ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ଚେତନାର ପ୍ରକୃତି ତଥା ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ରହସ୍ୟକୁ ଆବିଷ୍କାର କରିବା ପାଇଁ ଆଜିର ବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରୟୋଗ ନିଶ୍ଚିତ ରୂପେ ଗତାନୁଗତି ଚିନ୍ତାଧାରାରୁ ଏକ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ।

ରୁଦ୍ର ନାରାୟଣ ପୃଷ୍ଟି ମୌଳିକ ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନାରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ । ସମକାଳୀନ ପତ୍ର ପତ୍ରିକାଗୁଡ଼ିକରେ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିବା ତାଙ୍କର ପ୍ରବନ୍ଧ ଗୁଡ଼ିକ ଏହାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ପ୍ରାବନ୍ଧିକଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ରାଜନୀତି କଥା ବିଶେଷ ପ୍ରତିଫଳିତ ହେଉଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରବନ୍ଧର ରଚନା କୌଶଳ ପାଇଁ ତାଙ୍କର ପ୍ରବନ୍ଧ ଗୁଡ଼ିକ ବାରି ହୋଇ ପଡ଼େ । 'ସନ୍ଧ୍ୟା ପୁଣି ତ୍ରିକାଳ ସନ୍ଧ୍ୟା', 'ବୃହତ୍ତର ଜାତୀୟ ସ୍ୱାର୍ଥରେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଭାବନା', 'ଜୀବନ ଓ ଜନମତ', 'ପଂଚାୟତି ରାଜର ଅସଲ ସ୍ୱରୂପ', 'ସ୍ୱାର୍ଥକୁ ନେଇ ଆଲୋଚନା', 'ଗଣମାଧ୍ୟମ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ଯୁବମାନବ',

'ସ୍ୱାଭିମାନର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଜ୍ୟୋତିଷ୍କ' ଓ 'ଶବ୍ଦର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଅବଲୋକନ' ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରବନ୍ଧର ନାମକରଣରୁ ସୂଚିତ ହେଉଛି ଯେ ଲେଖକ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଏକବିଂଶ କାଳର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ସମସ୍ୟା ଗୁଡ଼ିକର ଚିତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ମାନଙ୍କର ଗତିବିଧି, ଆଚରଣ, ସତ୍ୟନିଷ୍ଠତା ପୁଣି କୌଣସି ଭଲ କଥାକୁ ଡ଼ିଣ୍ଡିମମାରି ଉଡ଼େଇ ଦେଇ ଖରାପ ବା ଅଶୋଭନୀୟ କଥା ପାଇଁ ଏକଜୁଟ ହେବା ଆଦିକୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ଏହାହିଁ ପ୍ରତିପାଦିତ ହେବ । ସେହିପରି 'ବିକାଶ ଓ ଗଣତନ୍ତ୍ର' ରେ ସେ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି ଯେ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ବିକାଶ ତ୍ୱରାନ୍ୱିତ ହେବାକଥା, ମାତ୍ର ତାହା ହୋଇପାରିନାହିଁ । ଯେଉଁମାନଙ୍କ ହାତରେ ଏହା ନ୍ୟସ୍ତ ସେମାନେ ଏହାର ସଦୁପଯୋଗ କରୁନାହାନ୍ତି । ପୁଣି ଲୋକଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଦୁର୍ବଳ, ବିଭେଦଗ୍ରସ୍ତ, ସ୍ୱୀକୃତ, ସହନୀୟତା, ଅଙ୍ଗୀକାର ବଦ୍ଧତା, ସୁସ୍ଥ ଓ ବ୍ୟାପ୍ତ ଆର୍ଥିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଯାହା ସାମାଜିକ ଉନ୍ନତିର ଲକ୍ଷଣ, ତାର ଘୋର ଅସଦ୍‌ଭାବ ଉପୁଜୁଛି । ତେଣୁ ବିକାଶ ହେବ କେମିତି ? ତାହା ବିନାଶର ଅନ୍ୟନାମ ? ଏପରି ଅନେକ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠାଇଛନ୍ତି ଓ ତାହାର ସମାଧାନ ପାଇଁ କ୍ଷମତାସୀନ ମଣିଷ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରିଛନ୍ତି ।

ଗଣତନ୍ତ୍ରର ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକାରେ ରହିଥାନ୍ତି ଜନତା । ସଚେତନତା ଅଭାବରେ ବୃହତ ଗଣତନ୍ତ୍ର ରାଷ୍ଟ୍ର ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ । ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ ହୋଇଯାଏ ଶାସକ ଓ ପ୍ରଶାସନ । ମନମୁଖୀ ଓ ଦୁର୍ନୀତି ପରାୟଣ ହୋଇଯାଆନ୍ତି ଜନନେତାମାନେ । ପ୍ରଶାସନ ଜନତାଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ନାର୍ଯ୍ୟପ୍ରାପ୍ୟ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରଜା ଦୁଃଖକଷ୍ଟରେ କାଳାତିପାତ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । ଏଭଳି ଚିନ୍ତା ଓ ଚେତନା ଭିତରେ ବୁଡ଼ିରହି ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନା କରନ୍ତି ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ବିଭୂତି ମିଶ୍ର । ତାଙ୍କ 'ଗଣତନ୍ତ୍ରର ଅନ୍ତରାଳେ' ପୁସ୍ତକରେ ସଂକଳିତ ୬୪ଟି ପ୍ରବନ୍ଧ କେବଳ ରାଜନୀତି ସମ୍ବନ୍ଧିତ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ପ୍ରବନ୍ଧ ରହିଛି । ଆଉ କେତେକ ରହିଛି ସଂସ୍କୃତି ଭିତ୍ତିକ ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ 'ପଣାସଂକ୍ରାନ୍ତି', 'ମୃତ୍ୟୁ ସହ ଭେଟ', 'ଜାତିର ନାତି', 'ଓଡ଼ିଆ ଓ ଓଡ଼ିଆମି', 'ଭୀରୁ ଭାରତୀୟ', 'ସଂସ୍କୃତି-ପୁଲିସ', 'କଳିଙ୍ଗ ଭୀରୁ', 'ଋଣ କର ପିଜ୍ଜାଖାଅ', 'ବିଚାର ଭଗତସିଂ', 'ପତି, ପତ୍ନୀ ଔର ମୈଁ' ଇତ୍ୟାଦି ଅନ୍ୟତମ । ବ୍ୟକ୍ତି ଜୀବନରେ ଓ ସମାଜ ଭିତରେ ଯେଉଁ ଚରିତ୍ର ଘଟଣା ଭାଷାଭାବ ଜନଜୀବନକୁ ଆକ୍ରାନ୍ତ କରିଛି । ଏହି ଭିତରେ ରାଜନୀତି ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ସେ ସବୁ ସର୍ଜନଶୀଳ ସାହିତ୍ୟର ଆଧାର ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ଏବଂ ତହିଁରେ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ସୁଫଳ ବା ଦୁର୍ବଳ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ ।

ଏକବିଂଶ ଶତକରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ବୈକୁଣ୍ଠନାଥଙ୍କର ପଦକ୍ଷେପ ଅଭିନନ୍ଦନୀୟ । ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରବନ୍ଧ ବିଭାଗକୁ ଅଭିବୃଦ୍ଧି କରିବାରେ ତାଙ୍କର ଅବଦାନ ଏକାନ୍ତ ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ । ଲୋକ ଚରିତ୍ର, ସାଂସ୍କୃତିକ, ଧର୍ମୀୟ ଶିକ୍ଷା ଜାତୀୟ ନାନା ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ପ୍ରବନ୍ଧ ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ଧୂରୀଣ । ତାଙ୍କ ଛଅ ଖଣ୍ଡ ଗ୍ରନ୍ଥ ମଧ୍ୟରୁ 'ସାହିତ୍ୟର ଆକାଶ', 'ବିନ୍ଦୁ ଓ ବିସ୍ତାର', 'ଚର୍ଯ୍ୟା ଓ ଚର୍ଚ୍ଚା', ଗବାକ୍ଷରେ ଘଟଣା ପରିବେଷଣ ଓ ବିଷୟବସ୍ତୁ ନିର୍ବାଚନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଭିନବତ୍ୱ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ସମାଜର ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ, ଦାର୍ଶନିକ ଚିନ୍ତାଧାରା, ଶିକ୍ଷାୟତନ ତଥା ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷକତାର ପରିପ୍ରଚାର କରିବାରେ ଅଗ୍ରଣୀ ଥିଲେ । 'ବିନ୍ଦୁ ଓ ବିସ୍ତାର' ପୁସ୍ତକଟି ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଯାହା ଦେଖିଛନ୍ତି, ଯାହା ଅନୁଭବ କରିଛନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ହିଁ ସେ ଏଠାରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିଛନ୍ତି । 'ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠା', 'ବଂଚିବାର କଳା ଓ କଳାକାର', 'ତିନୋଟି ଛାୟାମୂର୍ତ୍ତି', 'ଶୁଖିଲା ଭୂଇଁ', 'ଦଲକାଏ ଝାଞ୍ଜି, ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତି' ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧ ସଂକଳନରେ ସ୍ଥାନିତ ହୋଇଛି । 'ଚର୍ଯ୍ୟା ଓ ଚର୍ଚ୍ଚା' ପୁସ୍ତକ ସଂକଳନରେ ଚଉଦ ଗୋଟି ପ୍ରବନ୍ଧ ସ୍ଥାନିତ ହୋଇଛି । ଏଥିରେ ମଣିଷର ବିଭିନ୍ନ ଦିଗ ଅର୍ଥାତ୍ ତାର ରୂପ, ଗୁଣ, ଗର୍ବ, ଗାରିମା, ସୁଖ, ଦୁଃଖ, ଭାବ, ଆବଶ୍ୟକତା, ମୌଳିକ ଓ ଧର୍ମୀୟ ରୂପ ଅତି ସରଳ ଓ ସାର୍ଥକ ଭାବରେ ରୂପାୟିତ ହୋଇପାରିଛି । ତହିଁ ମାନବୀୟ ଗୁଣାବଳୀକୁ ନେଇ ଇର୍ଷା, ଭୟ, ଜ୍ଞାନ ଓ ଯନ୍ତ୍ରଣା ପରି କେତେକ ପ୍ରବନ୍ଧ ପାଠକକୁ ଆକର୍ଷିତ କରେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରବନ୍ଧ ତାର ନାମକରଣ ଓ ଭାବ ବସ୍ତୁକୁ ଯଥାର୍ଥ ଭାବେ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଛି ।

କୁଳମଣି ସାମଲ କେବଳ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମାନଙ୍କ ଜୀବନୀକୁ ନେଇଲେଖି ନାହାନ୍ତି, ସେ ପ୍ରକୃତି ରହସ୍ୟମୟୀ, ବିଜ୍ଞାନର କୁହୁକ ପ୍ରସାରକୁ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର 'ବିଜ୍ଞାନର ବିଜୟ ଯାତ୍ରା' ଏବଂ 'ତୁମ ପାଇଁ ବିଜ୍ଞାନ କଥା' ଗ୍ରନ୍ଥ ଦ୍ୱୟରେ ସ୍ଥାନିତ ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକୁ ଚାରି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ଏହି ଚାରିଭାଗ ହେଲା – ପ୍ରଗତି ପଥେ ବିଜ୍ଞାନ, ପ୍ରଶ୍ନ ଘେରରେ ବିଜ୍ଞାନ, ସମାଧାନ ସୂତ୍ରରେ ବିଜ୍ଞାନ, ସମସ୍ୟା ବଳୟରେ ବିଜ୍ଞାନ । ଏହି ଚାରି ବିଭାଗରେ ପ୍ରାୟ ୮୦ ରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ପ୍ରବନ୍ଧ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ସେଥିରେ ଏକବିଂଶ ସଭ୍ୟତାର ସନ୍ତକ-କଂପ୍ୟୁଟର ବିଷୟକୁ ନେଇ ବୁଦ୍ଧିଦୀପ୍ତ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖାଯାଇଛି ।

ଦାସ ବେନହୁରଙ୍କର 'କ୍ଲାସିକ କାହାଣୀ' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସଂକଳିତ ୧୩ଟି ପ୍ରବନ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ଭିନ୍ନ ସ୍ୱାଦ ଦେଇଛି । ସେଥିରେ କେତେକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କାହାଣୀଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବୌଦ୍ଧିକତାର ପରିଚୟ ଦେଇଛି । 'ହତ ଭାଗ୍ୟ', 'ଛଳନାର ମେଳା', 'ଅହମିକାର ଅନ୍ତରାଳେ', 'ଘନଘୋର ବାଦଲ', 'ବିରାଟ', 'ମିଷ୍ଟର ଗୋରିଓ', ମିଂଟିକ୍ରିଷ୍ଟୋର ଧନପତି, 'ରବିନ୍‌ସନ୍ କ୍ରୁସୋ', 'ଇଲିୟାଡ' ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରବନ୍ଧ ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାବନ୍ଧିକଙ୍କୁ ବହୁ ଲୋକପ୍ରିୟ ଦେଇପାରିଛି । କିଛି ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକଙ୍କ ଜୀବନୀର କିଛି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ମୁହୂର୍ତ୍ତର ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ତହିଁ ସେମାନଙ୍କ ସମାଜ ପ୍ରତି ଜୀନ ଦୃଷ୍ଟି ଓ ବିଶ୍ୱ-ଦୃଷ୍ଟିକୁ ମିଳାଇ ଦେଖିବାରେ ରହସ୍ୟ ଉନ୍ମୋଚନ

କରିଛି, ତାହା ପ୍ରବନ୍ଧ ସାହିତ୍ୟ ପାଇଁ ନୂତନ ଧାରା କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଏଠାରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଜୀବଦଶାରେ ଘଟୁଥିବା ଅନେକ କଥାକୁ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନେ କେମିତି ସାଧାରଣ ମଣିଷରୁ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଚେତନାକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବାରେ ସାମର୍ଥ, ସେସବୁ ଉକ୍ତ ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ହେଲେ ମଧ ପାଠକର ମନକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିଛି । ସେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ଭାବରେ ବିପୁଳ ସମ୍ମାନର ଅଧିକାରୀ । ଜଣେ ଆଦର୍ଶ ଓ ନିଷ୍ଠାପର ଶିକ୍ଷକ ହିସାବରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରବନ୍ଧ ତାଙ୍କୁ ପରିଚିତ କରାଏ ।

ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଦେବକାନ୍ତ ମିଶ୍ର ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବିଜ୍ଞାନ ଓ ପ୍ରଯୁକ୍ତି ବିଦ୍ୟା ଏକବିଂଶ ଶତକରେ କିଭଳି ପ୍ରଭାବ ପକାଇଛି ତାହାର ଭାବନା ସ୍ମରଣୀୟ ଘଟଣା ପ୍ରବାହ ସଂପର୍କରେ 'ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ବିଜ୍ଞାନ ଓ ପ୍ରଯୁକ୍ତି ବିଦ୍ୟା' ପ୍ରବନ୍ଧ ପୁସ୍ତକରେ ସ୍ଥାନିତ ଆଠଟି ପ୍ରବନ୍ଧ ବିଭାଗ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ତଥ୍ୟରାଜି ବୌଦ୍ଧିକତା ସହ ମାର୍ମିକ ଶୈଳୀରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି । ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ବିଜ୍ଞାନ ଓ ପ୍ରଯୁକ୍ତି ବିଦ୍ୟା କ୍ଷେତ୍ରର ସଂଭାବ୍ୟ ଅଗ୍ରଗତି ସଂପର୍କରେ ଏଥିରେ ପ୍ରାକ୍ ସୂଚନା ପ୍ରଦତ୍ତ ରହିଛି । 'ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ବିଜ୍ଞାନ ଓ ପ୍ରଯୁକ୍ତି ବିଦ୍ୟାର ସାମ୍ଭାବ୍ୟ ଅଗ୍ରଗତି' ପ୍ରାବନ୍ଧିକଙ୍କ ଏକ ଦୀର୍ଘ ପ୍ରବନ୍ଧ । ଏଥିରେ ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ବିଜ୍ଞାନର ଅଗ୍ରଗତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ରହି ଏହି ଶତକର ଶେଷ ବେଳକୁ କେମିତି ହେବ ତାହାର ତଥ୍ୟ ଭିତ୍ତିକ ଯୁକ୍ତି ରହିଛି । ଏହି ବିଜ୍ଞାନର ଜ୍ଞାନ ପାଠକ ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିସ୍ତିର୍ଣ୍ଣ ରୂପ ଧାରଣ କରିଛି ।

'ଅନ୍ଧ ଓଡ଼ିଶା', 'ଅରକ୍ଷିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାପାଇଁ କୁମ୍ଭୀର କାନ୍ଦଣା', 'ସେମାନେ କୁଆଡେ ଯିବେ ?', 'ଲୋକେ ଖୁସି ହେବେ କାହିଁକି ?', 'ଦାୟି କିଏ', 'ଚତୁର ଚାଣକ୍ୟ', 'ଖେଳର ନାମ ଦଳବଦଳ', 'ସମସ୍ତେ ପରିବାରକୁ ଭଲ ପାଆନ୍ତି', 'ଗୋଟିଏ ଗରିବ ଝିଅର କଥା' ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରବନ୍ଧ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସମସ୍ୟାକୁ ଉତ୍ଥାପନ କରି ତାହାର ସମାଧାନ ପାଇଁ ନୂତନ ତଥ୍ୟ ରହିଛି । ମୁଖ୍ୟତଃ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଗୌରହରି ଦାସ ଓଡ଼ିଶାର ବୁଦ୍ଧିଜୀବି ଓ ସମାଜ ସେବୀ ମାନଙ୍କୁ ଦାୟି କରିଛନ୍ତି । କାରଣ ଏମାନଙ୍କ ହାତରେ ହିଁ ସବୁକିଛି ଶକ୍ତି ଅଛି ଯାହା ଭାରତର ଭାଗ୍ୟକୁ ବଦଳାଇ ଦେଇ ପାରିବ । ସବୁଥିର ମୂଳ ହେଉଛି ପଇସା ଓ ଆସନ । ଭାରତର ଭାଗ୍ୟ ଏହି ଦୁଇ ବସ୍ତୁ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ତେଣୁ ମଣିଷ ପାଖରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ପୂର୍ବର ଦୁଃଖ ଓ ତା ଠାରୁ କମ୍ ହୋଇଯାଇଛି । ସିଧାସଳଖ କହିଲେ ବୁଝାପଡ଼ିବ ଯେ ଆମ ପ୍ରଶାସନର ଚେହେରା ଏତେ ନିର୍ମମ ଏବଂ ହୃଦୟଶୂନ୍ୟ ଯେ ତା'ତୁଳନାରେ ବିଦେଶୀ ଶାସନ ବରଂ ଭଲ ଥିଲା ବୋଲି ପ୍ରାବନ୍ଧିକ କହିଛନ୍ତି ।

ହରପ୍ରସାଦ ଦାସ ଏ ଜାତିର ଜୀବନୀକାର ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ପ୍ରମୁଖ ଚିନ୍ତକ ଓ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସାହିତ୍ୟିକ ଭାବେ ବିପୁଳ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ଅଧିକାରୀ । ବହୁମୁଖୀ ବୃତ୍ତିଗତ ଜୀବନରେ ପ୍ରଶାସକ ନ୍ୟାୟାଧୀଶ, ଜାତି ସଂଘର ବିଶେଷଜ୍ଞ ଓ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରୋ-ଚାନ୍‌ସେଲର ଭାବରେ ରହିଥିବାର ଅଭିଜ୍ଞତା ପ୍ରାବନ୍ଧିକଙ୍କୁ ଅନେକ ବିଷୟରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିବାର ପ୍ରୟାସ ଯୋଗାଇଛି । ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କର କେତେକ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ରାଜନୀତିକ ଚିନ୍ତା ଚେତନା ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସକୁ ନେଇ ଲେଖିଲେ । ଏହାର ଫଳଶ୍ରୁତି ତାଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧ ଗ୍ରନ୍ଥ ହେଉଛି 'ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଜୀବନ କଥା' ଏବଂ 'ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଜୀବନ ଚିନ୍ତା' । ଏଥିରେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଉତ୍ଥାନ ପତନର କଥା ରହିଛି ।

ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ସ୍ୱାଇଁ ପ୍ରାଣୀ ଜଗତର ସବୁ ଜୀବଙ୍କୁ ନେଇ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିଛନ୍ତି ସତ, କିନ୍ତୁ ତାହାର ସଭ୍ୟତାକୁ ମଧ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରବନ୍ଧରେ । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ 'ଚଢ଼େଇ କରେ ସିଲେଇ', 'ଉଇହୁଙ୍କା ବା ରାଜପ୍ରସାଦ', 'ପିମ୍ପୁଡ଼ି କରଇ ପତର ଘର', 'ପ୍ରାଣୀ ରାଇଜର ଇଞ୍ଜିନିୟର', 'କାଉ କଲାଣି କୋଠା', 'ପ୍ରଜାପତି ପାଇଁ ବିପତ୍ତି' ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରବନ୍ଦ ତାଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରବନ୍ଧ ସାହିତ୍ୟରେ ନୂତନ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ହିସାବରେ ପରିଚୟ ଦେଇଛି । କାରଣ ଏଭଳି ପ୍ରାଣୀ ଜଗତକୁ ନେଇ ପୂର୍ବରୁ କେହି ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖି ନଥିଲେ । କେବଳ ଲେଖାଥିଲାତାର ଜୀବନ ଶୈଳୀ ଓ ଉପକାର ବିଷୟରେ । 'ଭବିଷ୍ୟଚିନ୍ତା' ପ୍ରବନ୍ଧଟିରେ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହାର ପ୍ରାକୃତିକ ସମସ୍ୟାମାନ କେମିତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରାଯିବ ତାହାର ଅନେକ ଯୁକ୍ତି ସହିତ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି । ଏହି 'ଭବିଷ୍ୟବକ୍ତା' ପ୍ରବନ୍ଧଟି ମୁଖ୍ୟତଃ କୀଟ ପତଙ୍ଗ ଭଳି ଅନେକ ଜୀବଙ୍କ ଉଦାହରଣରେ ବୌଦ୍ଧିକ ଓ ଜ୍ଞାନଦୀପ୍ତ ଯୁକ୍ତି କରିଛନ୍ତି ।

'ଅସମାନତା ସର୍ବତ୍ର', 'ଜାତିବାଦର ପ୍ରସାର', 'ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ଓଡ଼ିଶା ସରକାର', 'ପ୍ରଶାସକ ବନାମ ବିଧାୟକ', 'ମୌଳବାଦର ଉନ୍ମେଷ ଓ ପ୍ରସାର' (୧,୨,୩,୪), 'ଅଖଣ୍ଡ ଭାରତ' ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରବନ୍ଧରେ ସାହିତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏକାନ୍ତ ସମୟୋପଯୋଗୀ ପ୍ରବନ୍ଧମାନ ରଚନାକରି ନିଜ ସାମାଜିକ ପ୍ରତିବଦ୍ଧତାର ପରିଚୟ ଦିଅନ୍ତି ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ସାତକଡ଼ି ହୋତା । ତାଙ୍କର 'ସାମାଜିକ ବିଚାର' ପ୍ରବନ୍ଧ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସ୍ଥାନିତ ୩୭ଗୋଟି ପ୍ରବନ୍ଧ ସମାଜ ଜୀବନର କଥାକୁ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି । ସେଥିରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ଜୀବନ ଯନ୍ତ୍ରଣା, ଅନିଶ୍ଚୟତା ଓ ଅସ୍ଥିରତା । ପ୍ରାବନ୍ଧିକଙ୍କର ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ମୁଖ୍ୟତଃ ସମାଜ ବାସ୍ତବତାର ଚିତ୍ର ପ୍ରତିପାଦନ କରେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରବନ୍ଧ ଗୁଡ଼ିକ ୬୦ରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ପ୍ରକାଶିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ସାମାଜିକ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସଚେତନ ରହିବା କଥା ସମସ୍ତ ପାଠକ ଓ ଜନସାଧାରଣ ବର୍ଗକୁ କହିଛନ୍ତି । ବୃହତ୍ତର ରାଷ୍ଟ୍ରିୟ ଜୀବନର ସମସ୍ତେ

ସମାନ ଅଂଶୀଦାର ହୋଇ ମଧ୍ୟ ବାସ୍ତବରେ ଧର୍ମ, ସଂପ୍ରଦାୟ ଜାତି ଓ ଗୋଷ୍ଠୀ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବୈଷମ୍ୟ, ଜାତି, ଧର୍ମ, ଭାଷା, ଓ ଅଂଚଳର ସୁଷମ ଅର୍ଥନୈତିକ ଉନ୍ନୟନ, ସାମାଜିକ ବିକାଶ ଘଟି ନଥିବାରୁ ଏକୀକରଣ ପାଇଁ ପ୍ରାବନ୍ଧିକଙ୍କ ପଦକ୍ଷେପ ସାହାସର ପରିଚୟ ଦିଏ ତାଙ୍କର 'ବୁଦ୍ଧିମାନ, ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ ଓ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ' ପ୍ରବନ୍ଧରେ।

'ଓଡ଼ିଶାରେ ସାଂସ୍କୃତିକ ପରମ୍ପରା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧ', 'ଆମ ଓଡ଼ିଶାର ଗର୍ବ ଓ ଗୌରବ' ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରବନ୍ଧ ପୁସ୍ତକରେ ସ୍ଥାନିତ ଯଥାକ୍ରମେ ଉଣେଇଶ ଓ ଛବିଶଟି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ସାହିତ୍ୟ, ସମାଜ-ସଂସ୍କୃତି ଏବଂ ସାଧାରଣ ପ୍ରବନ୍ଧ ଭାବରେ ତିନିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ। ଆମ ସାହିତ୍ୟ, ସମାଜକୁ ସାଧାରଣ ପାଠକ ବୁଝିବା ଭଳି ଭାବ ଓ ଭାଷାରେ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ପଠାଣି ପଟ୍ଟନାୟକ ଜଣେ ଚଳନ୍ତି ସମୟର ସୁପ୍ରାବନ୍ଧିକ ହିସାବରେ ଅନେକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି । ଏହି ଲେଖିବା ଭିତରେ ବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରଗତି, ରାଜନୈତିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଓ ସାମରିକ ଜୟ ପରାଜୟ ଗୋଟିଏ ଜାତିର କେବଳ ବାହ୍ୟ ପରିଚୟ ମାତ୍ର ବୋଲି ଅନେକ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ। ସଂସ୍କୃତି ସମାଜକୁ ସଂଯତ କରେ, ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରେ ଏବଂ ସତ୍ୟ ପଥରେ ସହଯୋଗୀ ହୁଏ । ଏହା ଭିତରେ ଦେଇ ବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରୟୋଗ ଫଳରେ ବର୍ତ୍ତମାନର ସାମାଜିକ ଅବସ୍ଥା ଅନେକ ଗୁଣରେ ସୁଧୁରି ଯାଇଛି ।

ସମାଜର ଗତି ଓ ପ୍ରଗତିକୁ ନେଇ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ନାୟକ ଅନେକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିଛନ୍ତି । ସେ ଜଣେ ଇଞ୍ଜିନିୟର ହିସାବରେ ସମାଜକୁ ଦେଖିଛନ୍ତି ଓ ତାହାର ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରାବନ୍ଧିକଙ୍କ ସାମାଜିକ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ରହିଛି ପରିବେଶ, ଶକ୍ତି, ବିକାଶ, କୃଷି, ଖାଦ୍ୟ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟ । ତାଙ୍କର 'ମାନବ ଜାତିର ସୁରକ୍ଷା', 'ପରିବେଶ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ', 'ଖାଦ୍ୟ ଜୀବିକାର ସୁରକ୍ଷା', 'ସହରର ଭିତ୍ତିଭୂମିର ଆବଶ୍ୟକତା' ଓ 'ଚିର ସବୁଜ ବିପ୍ଳବ' ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରବନ୍ଧ ବର୍ତ୍ତମାନର ସାମାଜିକ ଅବସ୍ଥାକୁ ବହୁ ଦୃଢ଼ିଭୂତ କରିଛି । ସମାଜରେ ପରିବେଶ, ଶକ୍ତି, କୃଷି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିକାଶ ସଂଘଟିତ ହେଲେ ହେଁ ବିଶ୍ୱସମାଜରେ ମଙ୍ଗଳମୟ ହେବ । ଏଥିପ୍ରତି ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ନାୟକ ଯଥା ତତ୍ପର । ସେହିଭଳି ବିଧୁଭୂଷଣ ଦାସଙ୍କ 'ସାହିତ୍ୟ ଓ ପ୍ରଜ୍ଞା', ଭାଗୀରଥି ନେପାକ 'ଆମ ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ମାଛ', ଜଗନ୍ନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ 'ରକ୍ତତୀର୍ଥ ଇରମ', 'ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସରେ କେତୋଟି ରୋମାଂଚକର କାହାଣୀ', ଡ. ଛାୟାକାନ୍ତ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀଙ୍କର 'ସୁଖ ସନ୍ଧାନରେ ମଣିଷ','ଲକ୍ଷ୍ୟ ପାଇଁ', ସୌରିବନ୍ଧୁଙ୍କର 'ଗାନ୍ଧୀ ଓ ବେଦାନ୍ତ', ଭାଗୀରଥି ମହାସୁଆରଙ୍କ 'ବିଜ୍ଞାନ ତର୍ପଣ' 'ପାଠପଢ଼ାର ସୁଖ ଦୁଃଖ' ଇତ୍ୟାଦି କେତେକ ରଚନାରେ ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରତିଭାଧର ପ୍ରାବନ୍ଧିକର ସ୍ୱାକ୍ଷର ଉପଲବ୍ଧି କରିହୁଏ ।

ଉପସଂହାର :

ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଓ ପ୍ରବନ୍ଧ ବ୍ୟତୀତ ଅନେକ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗକୁ ନେଇ ଲେଖି ଏକବିଂଶ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରବନ୍ଧ ସାହିତ୍ୟକୁ ସମୃଦ୍ଧି କରିଛନ୍ତି । ପୂର୍ବ ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନା ଆଜି ବଢ଼ିଛି । ତେଣୁ ପ୍ରବନ୍ଧର ଗୁଣାତ୍ମକମାନ ବଢ଼ିବା ସହିତ ପରିମାଣ ମଧ୍ୟ ବଢ଼ି ଚାଲିଛି । ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ବିଦ୍ୟମାନ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ, ସୂକ୍ଷ୍ମତା, ବ୍ୟଞ୍ଜନା ଓ ତୁଳନାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ । ଏହା ସହିତ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଚିନ୍ତାର ମୌଳିକତା, ସୂକ୍ଷ୍ମ ବିଚାର ଧାରା ଓ ବହୁଶାସ୍ତ୍ର ଦର୍ଶିତା ବିଶେଷ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶିତ । ପ୍ରକୃତି ଓ ପରବେଶକୁ ଉପଯୋଗ କରି ଯେଉଁ ସଭ୍ୟତା ଗଢ଼ି ଉଠିବା ପାଇଁ ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷ ଲାଗିଛି ସେଇ ପରିବେଶ ଓ ପ୍ରାକୃତିକ ସମ୍ପଦକୁ ବର୍ତ୍ତମାନର ସ୍ୱାର୍ଥପର ମଣିଷ ଯଥେଷ୍ଟ ଉପଭୋଗ କରୁଛି । ଫଳରେ ସମାଜ ତା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଛି । ଶିଳ୍ପ ଓ କୃଷି ବିକାଶ ସାହିତ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର କ୍ରମବିକାଶ ଓ ଅଗ୍ରଗତିରେ ଶକ୍ତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମାଜର ଅପେକ୍ଷାରେ ରହିଛି । ଲୋକଲୋଚନର ଅନ୍ତରାଳରେ ଥିବା ବହୁ ତଥ୍ୟକୁ ଏକବିଂଶର ପ୍ରାବନ୍ଧିକମାନେ ସହଜ ଓ ସରଳ ଭାଷାରେ ପରିବେଷଣ କରିବା, ତାଙ୍କ କୁଶଳୀ ହାତର ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହି ଦୁଇ ଦଶକରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ପ୍ରବନ୍ଧର ଗତି କେତେଦୂର ଯଥାର୍ଥ ତାହା ଏକବିଂଶ ଶତକର ପରିଣତିକୁ ଅପେକ୍ଷା ରଖେ ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ :

୧. ଅଧ୍ୟାପକ ବିଶ୍ୱରଞ୍ଜନ - ସମୟର ସ୍ୱର, (୨୦୦୮), ବିଜୟନୀ ପବ୍ଲିକେଶନ, କଟକ ।

୨. ଅନ୍ୱେଷା (ସଂ) - ନାରୀମୁକ୍ତି (୨୦୧୨), ଅନ୍ୱେଷା, ବୁଢ଼ାରଜା, ସମ୍ବଲପୁର, ଓଡ଼ିଶା ।

୩. କର ବିଜୟାନନ୍ଦ-ଧର୍ମ,ଦର୍ଶନଓ ମାନବତାବାଦ(୨୦୦୬)ପ୍ରାଚୀ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ, କଟକ

୪. କର, ସୌରିବନ୍ଧୁ - ଗାନ୍ଧୀ ଓ ବେଦାନ୍ତ (୨୦୧୦), ପ୍ରାଚୀ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ, କଟକ ।

୫. ଦାଶ, ବେନହୁର – କ୍ଲାସିକ କାହାଣୀ (୨୦୧୦), ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର, କଟକ ।

୬. ଦାସ ଗୌରହରି – କାହାର ଓଡ଼ିଶା (୨୦୧୨), ପକ୍ଷୀଘର ପ୍ରକାଶନୀ, ଗୌରୀନଗର, ଭୁବନେଶ୍ୱର ।

୭. ଦାସ, ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ - ଭିନ୍ନ ଜଣେ ବିବେକାନନ୍ଦ (୨୦୧୫), ପଥିକ ପ୍ରକାଶନୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ।

୮. ଦାସ, ହରପ୍ରସାଦ - ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଜୀବନ ଚିନ୍ତା (୨୦୧୫), ପଶ୍ଚିମା ପବ୍ଲିକେଶନ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ।

୯. ନାୟକ ସୁରେନ୍ଦ୍ର – ଗତି ଓ ପ୍ରଗତି (୨୦୦୬) ମହାବୀର ପ୍ରକାଶନ, ମ୍ୟୁନିସିପାଲ ମାର୍କେଟ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ।

୧୦. ପଟ୍ଟନାୟକ, ପଠାଣୀ – ଓଡ଼ିଶାର ସାଂସ୍କୃତିକ ପରମ୍ପରା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧ (୨୦୦୮), ପ୍ରାଚୀ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ, କଟକ।

୧୧. ପଟ୍ଟନାୟକ,କିଶନ-ବିଚାରରଟିପାଖାତା(୨୦୦୪), ବିକଳ୍ପ ପ୍ରକାଶନ, ସମତାଭବନ, ବରଗଡ ।

୧୨. ପୁଷ୍ଟି,ରୁଦ୍ରନାରାୟଣ–ଜୀବନ ଓ ଜନମତ(୨୦୧୩),ଜୟନ୍ତୀ ପାଠାଗାର,ସାହାପଡା,ଯାଜପୁର

୧୩. ମହାନ୍ତି, ଶରତ କୁମାର – ସୂର୍ଯ୍ୟପରିବାର (୨୦୧୦), ଅଗ୍ରଦୂତ, କଟକ ।

୧୪. ମହାପାତ୍ର ସୀତାକାନ୍ତ - ସଂଭୋଗ, ନିର୍ଜନତା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧ (୨୦୧୨), କଟକ ।

୧୫. ମିଶ୍ର, ବିଭୂତି – ଗଣତନ୍ତ୍ରର ଅନ୍ତରାଳେ (୨୦୦୩), କଟକ ଷ୍ଟୁଡେ଼ଣ୍ଟ ଷ୍ଟୋର, କଟକ ।

୧୬. ରଥ, ଶଶିଭୂଷଣ – ବିଜ୍ଞାନ ଦୃଶ୍ୟପଟ (୨୦୧୪), କଟକ ଷ୍ଟୁଡେ଼ଣ୍ଟ ଷ୍ଟୋର, କଟକ ।

୧୭. ସାହୁ, ବାସୁଦେବ (ଅର୍ଥନୀତି) – ସାହିତ୍ୟ, ସମାଜ ଓ ଅର୍ଥନୀତି (୨୦୦୦) ପ୍ରାଚୀ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ, କଟକ ।

୧୮. ସେନାପତି, ରବୀନ୍ଦ୍ର ମୋହନ - ଓଡ଼ିଶା ରାଜନୀତିର ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ପରମ୍ପରା (୨୦୦୬), ବିଦ୍ୟାଭାରତୀ, ଆଲାମଚାନ୍ଦ ବଜାର, କଟକ ।

୧୯. ସ୍ୱାଇଁ, ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ - ଜୀବ ସମାଜରୁ ଶିକ୍ଷା (୨୦୦୩) କଟକ ଷ୍ଟୁଡେ଼ଣ୍ଟ ଷ୍ଟୋର, କଟକ ।

୨୦. ହୋତା, ସାତକଡ଼ି – ସାମାଜିକ ବିଚାର (୨୦୦୨), ଓଡ଼ିଶା ବୁକ୍‌ଷ୍ଟୋର, କଟକ ।

❖ ❖ ❖